

Schlägel und Eisen

Uit de mijnbouw zijn diverse werktuigen voor de winning bekend, zoals de hak, de afbouwhamer en de mechanische werktuigen. Het bekendste is echter "Schlägel und Eisen". Een goed Nederlands woord voor dit gereedschap is er niet. In mijnbouwkringen is het oude gereedschap onder deze (Duitse) naam bekend. Dit komt door het feit dat in onze mijnen in het verre verleden veel geschoolde Duitse mijnwerkers werkzaam waren en Duitse begrippen meebrachten die volledig ingeburgerd raakten in het zuidelijk stukje Nederland.

Het gereedschap wordt in de mijnbouw al lang nergens meer toegepast. Het is alleen nog te bewonderen in het Mijnbouwmuseum.

Afb. 1

Afb. 3

Afb. 2

"Schlägel und Eisen" is eeuwenlang het voornaamste gereedschap van de mijnwerker geweest (afb. 1). Het vindt zijn oorsprong in de steen- en ertsmijnbouw. Bij onderzoek in de oudste vuursteen ontginningen heeft men slag- en splijtgereedschappen gevonden volgens het principe van "Schlägel und Eisen". Later zijn deze werktuigen ook in de kolenmijnbouw gebruikt (afb. 2).

Het beeld van de gekruiste werktuigen is uitgegroeid tot het internationale embleem van de mijnwerkers en wordt vaak afgebeeld in de wapens van landen of steden waar de mijnbouw van economische betekenis is (geweest) (afb. 3 en 4).

Afb. 4

Het mijnwerkerembleem dat ook voorkomt op postzegels, firmastempels (afb. 5) en gelegenheidsstempels, wordt nog dikwijls ten onrechte als de "gekruiste hamertjes" betiteld en heel vaak foutief afgebeeld (afb. 6). De "Schlägel" of vuisthamer is iets gerond om een betere slagkracht te verkrijgen. De steel steekt niet boven de hamer uit. Het "Eisen" of puntijzer is een rechthoek die aan één zijde met vier schuine vlakken spits toeloopt. Deze punt werd op het gesteente geplaatst, waarna met de vuisthamer op het platte vlak van het puntijzer werd geslagen. Door het gebruik werd het puntijzer spoedig stomp, en werd dan door een nieuw vervangen. De mijnwerker droeg steeds een aantal goed aangepunte "Eisen" bij zich. Het "Eisen" werd goed vast op de steel geschoven, vandaar dat de steel een stukje boven het "Eisen" uitsteekt (afb. 4).

In historische mijnbouwkundeboeken zijn de mijnwerkers die "Schlägel und Eisen" gebruiken tijdens het werk, steeds op vrijwel identieke manier afgebeeld. Het "Eisen" hield men in de linkerhand, terwijl men de "Schlägel" rechts hanteerde. Vroeger was rechtshandigheid een normale zaak. Links-handigen moesten zo nodig "omgeschoold" worden.

Afb. 5

Dat rechtshandig zijn vroeger normaal was, blijkt uit het feit dat in Duitsland (Duitse Rijk) uitgegeven zegels waarop een linkshandige mijnwerker bezig is (afb. 7), twee jaar later werden gevolgd door zegels met dezelfde afbeelding met "Bergleute in berichtigter Darstellung". Rechtshandig dus (afb. 8). Tijdens het werk ontstond reeds het beeld van de gekruiste werktuigen. Bij het beëindigen van het werk werd eerst het "Eisen" neergelegd, en daarna de "Schlägel". Hieruit volgt dat de steel van de "Schlägel" over de steel van het "Eisen" ligt. De kop van de "Schlägel" ligt links, die van het "Eisen" rechts (afb. 9).

Afb. 7

Afb. 6

Afb. 8

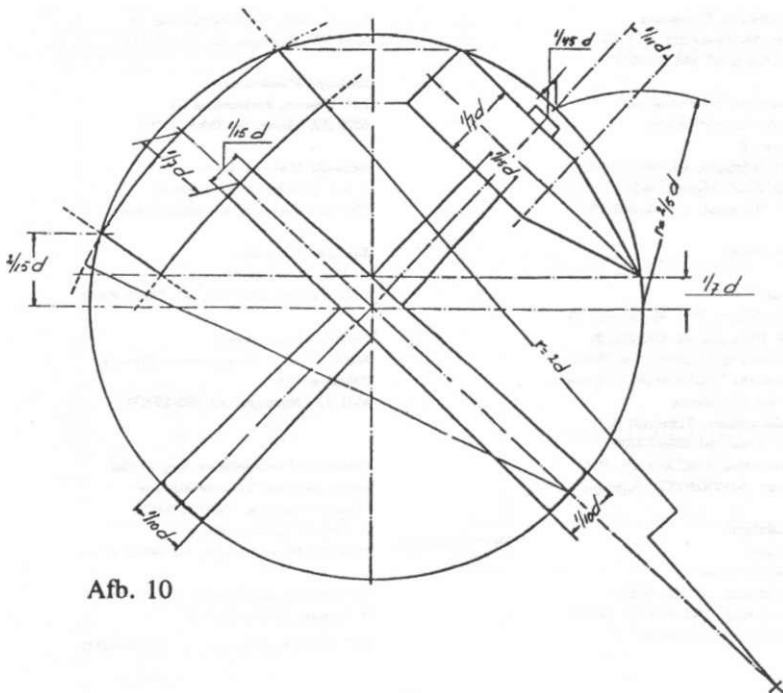

Afb. 9

Een goede weergave van "Schlägel und Eisen" wordt verkregen als men deze construeert volgens de vastgestelde normen (afb. 10). Het is niet gemakkelijk maar misschien de moeite waard om deze constructie eens op een regenachtige dag te proberen na te tekenen.

Tot zo ver de uiteenzetting over "Schlägel und Eisen". Misschien dat u in de toekomst, na het lezen van dit verhaal, de "gekruste hamertjes" met meer aandacht zult bekijken.

J. Toussaint

Afb. 10